स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ मा स्थानीय तहमा न्यायिक समितिलाई प्राप्त अधिकारहरु देहाय अनुसार व्यवस्था गरेको छ

४७. न्यायिक समितिको अधिकारक्षेत्र (१) न्यायिक समितिलाइ देहायका विवादको निरूपण गर्न अधिकार हुनेछ

(क) आलीधुर, बाध पैनी, कुलो वा पानीघाटको बाडफाड तथा उपयोग,

(ख) अर्काको बाली नोक्सानी गरेको,

(ग) चरन, घांस, दाउरा,

(घ) ज्याला मजुरी नदिएको,

(ङ) घरपालुवा पशुपक्षी हराएका वा पाएको,

(च) जेष्ठ नागरिकको पालनपोषण तथा हेरचाह नगरेको,

(छ) नाबालक छोरा छोरी वा पति-पत्नीलाइ इज्जत आमद अनुसार खान लाउन वा शिक्षा दीक्षा नदिएको,

(ज) वार्षिक पच्चीस लाख रुपैया"सम्मको बिगो भएको घर बहाल र घर बहाल सुविधा,

(झ) अन्य व्यक्तिको घर, जग्गा वा सम्पतिलाइ असर पर्ने गरी रुख बिरुवा लगाएको,

(ञ) आफ्नो घर वा बलेसीबाट अर्काको घर, जग्गा वा सार्वजनिक बाटोमा पानी झारेको,

(ट) सधियारको जग्गा तफ झयाल राखी घर बनाउन पदा कानून बमोजिम छोडन पन परिमाणका जग्गा नछोडी बनाएको,

(ठ) कसैको हक वा स्वामित्वमा भए पनि परापुर्व वदेखि सार्वजनिक रूपमा प्रयोग हद आएको बाटो, वस्तुभाउ निकाल्न निकास, वस्तुभाउ चराउन चौर, कुलो, नहर, पोखरी, पाटी पौवा, अन्त्यष्टि स्थल, धार्मिक स्थल वा अन्य कुनै सार्वजनिक स्थलको उपयोग गन नदिएको वा बाधा पुर्याएको ,

(ड) सङ्घीय वा प्रदेश कानूनल स्थानीय तहांबाट निरूपण हुन भनी तोकेका अन्य विवाद ।

(२) न्यायिक समितिलाइ देहायका विवादहरूमा मेलमिलापका माध्यमबाट मात्र विवादका निरूपण गन अधिकार हुनेछ :

(क) सरकारी, सार्वजनिक वा सामुदायिक बाहेक एकाको हकको जग्गा अर्कोल चापी, मिची वा घुसाइ खाएको,

(ख) सरकारी, सार्वजनिक वा सामुदायिक बाहेक आ?नो हक नपुग्न अरुको जग्गामा घर वा कुनै संरचना बनाएको,

(ग) पति-पत्नीबीचको सम्बन्ध विच्छेद,

(घ) अङ्ग भङ्ग बाहेकको बढीमा एक वर्षम्म कैद हुन सक्न कुटपिट,

(ङ) गाली बेइज्जती,

(च) लुटपिट,

(छ) पशुपंक्षी छाडा छाडेको वा पशुपंक्षी राख्दा वा पाल्दा लापरबाही गरी अरुलाइ असर पारेको,

(ज) अरुको आवासमा अनधिकृत प्रवेश गरेको,

(झ) अर्काको हक भोगमा रहेको जग्गा आबाद वा भोग चलन गरेको,

(ञ) ध्वनी प्रदुषण गरी वा फोहोरमैला फ्याकि छिमेकीलाइ असर पुर्‍याएको ,

(ट) प्रचलित कानून बमोजिम मेलमिलाप हुन सक्न व्यक्ति बादी भइ दायर हुन अन्य देवानी र एक वर्षम्म कैद हुन सक्न फौजदारी विवाद ।

(३) उपदफा -२ बमोजिमको विवादको सम्बन्धमा पक्षले चाहेमा सिध अदालतमा मुद्दा दायर गन बाधा परेको मानिन छन ।

(४) यस दफामा उल्लिखित विवादमा प्रचलित कानूनमा मुद्दा हेन निकाय समक्ष निवेदन दिन कुनै हदम्याद तोकिएकोमा सोही म्यादभित्र र कुन हदम्याद नतोकिएकोमा त्यस्तो काय भएको भए गरेको मितिल पतीस दिनभित्र न्यायिक समिति समक्ष निवेदन दिनुपर्नेछ ।

स्पष्टीकरण : यस परिच्छेदको प्रयोजनका लागि निवेदन भन्नाले उजुरी वा फिरादलाइ समेत जनाउ"छ ।

४८. अधिकारक्षेत्रको प्रयोग :(१) न्यायिक समितिको अधिकारक्षेत्रको प्रयोग न्यायिक समितिका संयोजक र सदस्यहरूले सामूहिक रूपले गर्नेछन र बहुमतको राय न्यायिक समितिको निर्णय मानिनेछ ।

(२)   उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि न्यायिक समितिका संयोजक र अर्को एक जना सदस्यको उपस्थिति भएमा विवादको कारबाही र किनारा गर्न सकिनेछ ।

(३) न्यायिक समितिको संयोजक बाहेक अरु दुइ जना सदस्यका उपस्थिति भएमा विवादका किनारा गर्न बाहेक अरु कारबाही गन सकिनेछ ।

(४) कुनै कारणले संयोजकको पद रिक्त भएमा न्यायिक समितिमा रहेका अन्य दुइ जना सदस्यका सवसम्मतिमा विवादका कारबाही र किनारा गर्न सकिनेछ ।

(५) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि कुन विवादका सम्बन्धमा न्यायिक समितिको संयोजक वा कुनै सदस्यको निजी सरोकार वा स्वाथ गा"सिएको वा त्यस्तो संयोजक वा सदस्यको नाताभित्रका व्यक्ति विवादका पक्ष भएमा निजबाट सो विवादका कारबाही र किनारा हुन सक्ने छन् ।

६) उपदफा (५) बमोजिम कुनै संयोजक वा सदस्यल हेन नमिल्न विवादका हकमा त्यस्ता संयोजक वा सदस्य बाहेकका अन्य सदस्यल विवादका कारबाही र किनारा गन सक्नेछन । सयोजक र सबै सदस्यल त्यस्तो विवादको कारबाही र किनारा गर्न नमिल्न भएमा सम्बन्धित सभाल तीन जना सदस्यलाई सो विवादका मात्र कारबाही र किनारा गर्ने गरी तोक्न पर्नेछ ।

(७) उपदफा (६) बमोजिमको विवादको कारबाही र किनारा गर्दा तीन जना सदस्यमध्येको जेष्ठ सदस्यल न्यायिक समितिको संयोजक भइ काम गर्नेछ ।

४९. न्याय सम्पादनको प्रक्रिया :(१) न्यायिक समितिले आफु समक्ष पेश भएको विवादका निवेदन दर्ता गरी दर्ताको निस्सा सम्बन्धित पक्षलाइ उपलब्ध गराउन पर्नेछ ।

(२)   न्यायिक समितिले आफु समक्ष पेश भएको विवादका निवेदनका कारबाही र किनारा गर्दा सम्भव भएसम्म मेलमिलाप गन प्रोत्साहित गरी दुव पक्षको सहमतिमा मिलापत्र गराउन पर्नेछ । पक्षहरूबिच मिलापत्र हुन नसकेमा दफा ४७ को उपदफा (१) मा उल्लिखित विवादमा न्यायिक समितिल कानून बमोजिम विवादका कारबाही र किनारा गन पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२)   बमोजिम मिलापत्र गराउंदा न्यायिक समितिले आफूले सूचीकृत गरेको मेलमिलापकर्ताबाट गराउन पर्नेछ ।

(४) न्यायिक समितिल दफा ४७ का उपदफा   (२) मा उल्लिखित विवादमा प्रतिबादी उपस्थित भएका मितिल तीन महिनाभित्र मेलमिलापको माध्यमबाट टङग्याउन पर्नेछ । सो अवधिभित्र मेलमिलाप हुन नसकेमा सोही व्यहोरा उल्लेख गरी पक्षलाइ अदालत जान सुनाइ विवाद र सोसग सम्बन्धित मिसिल कागज र प्रमाण समेत सम्बन्धित अदालतमा पठाइदिन पर्नेछ ।

(५) उपदफा (४) बमोजिम पक्ष हाजिर हुन आएमा सम्बन्धित अदालतल प्रचलित कानून बमोजिम सो मुद्दाको कारबाही र किनारा गन पर्नेछ ।

(६) न्यायिक समितिल आफ समक्ष परेको विवादमा बादील प्रतिबादीका नाममा कुनै बैङ्क, कम्पनी, वित्तीय संस्था वा अन्य कुनै निकायमा रहेको खाता, निक्षेप वा प्रतिवादील पाउन कुनै रकम यथास्थितिमा राखी कसैलाइ भुक्तानी नगन नगराउन वा प्रतिबादीका हक भोगको कुनै अचल सम्पति कसैलाइ कुन पनि व्यहोराले हक हस्तान्तरण गर्नबाट रोक्का गर्नको लागि निवेदन दिएकोमा न्यायिक समितिल प्रारम्भिक जाचबुझबाट सो बमोजिम गन उपयुक्त देखेमा अवधि तोकी रोक्काको लागि सम्बन्धित निकायमा लेखी पठाउन सक्नेछ र त्यसरी लेखी पठाएकोमा सो बमोजिम रोक्का गरी त्यसको जानकारी न्यायिक समितिलाइ दिन पर्नेछ ।

(७) उपदफा (६) बमोजिम रोक्का भएकोमा प्रतिबादीले त्यस्तो रोक्का फुकुवा गर्नको लागि न्यायिक समिति समक्ष निवेदन दिएमा सो समितिल त्यस्ता निवेदन बमोजिम रोक्का फुकुवा गर्न मनासिब देखेमा रोक्का फुकुवाको लागि सम्बन्धित निकायमा लेखी पठाउन सक्नेछ र त्यसरी लेखी पठाएकोमा सो बमोजिम रोक्का फुकुवा गरी त्यसका जानकारी न्यायिक समितिलाइ दिन पर्नेछ ।

(८) दफा ४७ बमोजिम न्यायिक समितिल अधिकारक्षेत्र प्रयोग गर्दा पति पत्नी बिचका वा जेष्ठ नागरिकको संरक्षण सम्बन्धी विवादमा पीडित, निजको नाबालक सन्तान वा निजसंग आश्रति अन्य कुनै व्यक्तिको हितको लागि सम्बन्धित पक्षलाइ देहायका अन्तरिम संरक्षणात्मक आदेश समेत दिन सक्नेछ ः:-

(क) पीडितलाइ निज बसी आएको घरमा बसोबास गर्न दिन, खान लाउन दिन, कुटपिट नगन तथा शिष्ट र सभ्य व्यवहार गर्न,

(ख) पीडितलाइ शारीरिक वा मानसिक चोट पुगेको भएमा उपचार गराउन,

(ग) पीडितलाइ अलग रूपमा बसोबासको प्रबन्ध गन पन देखिएमा सोको व्यवस्था गर्न र त्यसरी अलग बस्दा निजका भरणपोषणको लागि उचित व्यवस्था गर्न,

(घ) पीडितलाइ गालीगलौज गर्ने, धम्की दिन वा असभ्य व्यवहार गर्ने कार्य नगर्न, नगराउन,

(ङ) पीडितका हित र सुरक्षाको लागि अन्य आवश्यक र उपयुक्त कुरा गन वा गराउन ।

(९) दफा ४७ बमोजिमको कुन विवाद सम्बन्धमा न्यायिक समितिमा कुनै निवेदन परेकोमा प्रचलित कानूनमा मुद्दा हेर्ने निकाय समक्ष प्रतिबादी उपस्थित हुन पन म्याद किटिएको भए सोही म्यादभित्र र म्याद किटिएको नभएमा बाटाका म्याद बाहेक पन्ध दिनभित्र प्रतिबादी आफ वा आ़ना वारेस मार्फ लिखित व्यहोरा सहित न्यायिक समिति समक्ष उपस्थित हुन पर्नेछ ।

(१०) दफा ४७ बमोजिमको विवादमा न्यायिक समितिल मेलमिलाप गराउन प्रयोजनको लागि प्रत्येक वडामा मेलमिलाप केन्द्र गठन गन सक्नेछ ।

(११) कुनै वडामा एकभन्दा बढी मेलमिलाप केन्द भएमा न्यायिक समितिल विवादको पक्षहरूल रोजेको वा सो विषयमा पक्षहरूबीच सहमति नभएमा सो वडाको कुनै मेलमिलाप केन्द्रमा मेलमिलापद्वारा विवाद समाधानको लागि पठाउन सक्नेछ ।

(१२) न्यायिक समितिले विवादका निवेदनमा कारबाही र किनारा गदा निवेदनको दर्ता, त्यस्तो विवादको आवश्यक जांचबुझ तथा कारबाही, म्याद तामेली, पक्षहरू उपस्थित गराउन तथा मिलापत्र गराउन प्रक्रिया, विवादको किनारा गन पन अवधि, लगत कट्टा गन लगायतका विवादको निरूपण सम्बन्धी अन्य कार्यविधि स्थानीय कानून बमोजिम हुनेछ ।

५०. लिखित जानकारी दिन पर्नेः न्यायिक समितिबाट विवादका अन्तिम नको मितिल पतीस दिनभित्र सम्बन्धित पक्षलाइ सो निर्णय प्रमाणित प्रतिलिपि उपलब्ध गराउन पर्नेछ ।

५१. पुनरावेदन गर्न सक्ने न्यायिक समितिबाट भएका निर्णय चित्त नबुझने पक्षले निर्णय जानकारी पाएको मितिले पैंतीस दिनभित्र सम्बन्धित जिल्ला अदालतमा पुनरावेदन गर्न सक्नेछ ।

५२. मिलापत्र वा निर्णय कार्यान्वयन गर्न (१) कार्यपालिकाल न्यायिक समितिबाट भएको मिलापत्र वा निर्णयको तत्काल कार्यान्वयन गन, गराउन पर्नेछ ।

(२) न्यायिक समितिबाट भएको मिलापत्र वा निर्णय कार्यान्वयन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था स्थानीय कानून बमोजिम हुनेछ ।

५३. अभिलेख राखु पर्ने :(१) गाउंपालिका तथा नगरपालिकाल न्यायिक समितिबाट मिलापत्र वा निर्णय भएका विवादसंग सम्बन्धित लिखत, मिलापत्र वा निर्णय अभिलेख व्यवस्थित र सुरक्षित रूपमा राख्न पर्नेछ ।

(२) न्यायिक समितिल आफूल गरेको कामको वार्षिक विवरण अध्यक्ष वा प्रमुख मार्फ सम्बन्धित सभामा पेश गर्न पर्नेछ ।